

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ: Η ΝΕΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Αντώνης Ροβολής

1. Εισαγωγή

Τη δεκαετία του '90 η οικονομική ανάλυση του χώρου γνώρισε σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες είναι πιθανόν να αναμορφώσουν όχι μόνο την οικονομική γεωγραφία, την αστική οικονομική ανάλυση (urban economics) και την περιφερειακή επιστήμη (regional science), αλλά και τον ίδιο τον πυρήνα της οικονομικής επιστήμης. Συγκεκριμένα αναπτύχθηκε ένα ολόκληρο θεωρητικό ρεύμα το οποίο αποδίδεται με τον τίτλο Νέα Οικονομική Γεωγραφία (NOG), με γνωστότερο εκπρόσωπο τον Paul Krugman, καθηγητή του Princeton (αν και το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς του σχετικά με την NOG υπήρξε όταν βρισκόταν ακόμη στο Massachusetts Institute of Technology). Η προσέγγιση της NOG έχει κερδίσει ευρεία αποδοχή, ειδικά από οικονομολόγους και υπάρχει πλέον και επιστημονικό περιοδικό (*Journal of Economic Geography*) το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως ένα από τα κύρια «βήματα» για άρθρα στα πλαίσια (όπως επίσης και κριτικής) της NOG.

Η NOG θα μπορούσε να περιγραφεί ως η εφαρμογή υποδειγμάτων γενικής ισορροπίας στην οικονομική ανάλυση του χώρου, υποδείγματα τα οποία ενσωματώνουν οικονομίες κλίμακας (ειδικά αύξουσες), αγορές στις οποίες δεν ισχύει κατ' ανάγκη ο πλήρης ανταγωνισμός, τα προϊόντα δεν είναι ομογενή, υπάρχει κινητικότητα συντελεστών παραγωγής (όχι όλων σε κάποια υποδείγματα), λαμβάνεται υπόψη το κόστος μεταφοράς¹, κ.ά. Στα υποδείγματα αυτά υπάρ-

1. Το μεταφορικό κόστος εντάσσεται στα βασικά υποδείγματα της NOG με την μορφή του (γνωστού) «παγόβουνου που λιώνει», δηλαδή το μεταφορικό κόστος είναι ένα σταθερό ποσοστό της τιμής του αγαθού, μορφή που εισήγαγε ο Samuelson (1952). Όπως παρατηρούν οι Fujita, Krugman και Venables (1999, σελ. 59) στην πραγματικότητα και ο von Thünen ήδη από τις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα είχε χρησιμοποιήσει ένα αντίστοιχο θεωρητικό σχήμα υποθέτοντας ότι το μεταφορικό κόστος σιτηρών αποτελείται σε μεγάλο ποσοστό από τα σιτηρά που κατανάλωναν καθοδόν τα άλογα που έσυραν τις άμαξες μεταφοράς σιτηρών (1826, κεφ. 4).

χουν δυνάμεις οι οποίες συγκεντρώνουν την παραγωγή σε κάποια σημεία στον χώρο, ενώ ταυτόχρονα δρουν αντίρροπες δυνάμεις που τείνουν να διαχέουν τους συντελεστές παραγωγής και την οικονομική δραστηριότητα (για μια περιγραφή των δυνάμεων αυτών βλέπε, για παράδειγμα, Krugman 1998).

Έχει υποστηριχθεί ότι η NOG θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως γεωγραφική οικονομική ανάλυση² (geographical economics), σε αντίθεση με την παραδοσιακή οικονομική γεωγραφία (economic geography). Πολλοί οικονομικοί γεωγράφοι δεν έχουν δεχθεί ότι η NOG προσφέρει κάτι ουσιαστικά διαφορετικό από παλαιότερες προσπάθειες, όπως πχ. η περιφερειακή επιστήμη και έχουν ασκήσει σημαντική κριτική προς αυτήν (για παράδειγμα Martin και Sunley 1996, Martin 1999). Σε κάθε περίπτωση όμως η NOG έχει επαναφέρει στο προσκήνιο την προβληματική για τον χώρο, το ότι δηλαδή η διάσταση του χώρου θέτει προβλήματα τα οποία οι παραδοσιακές κοινωνικές επιστήμες και κυρίως τα οικονομικά δεν έχουν αντιμετωπίσει επαρκώς.

Μέχρι σήμερα έχουν υπάρξει επιστήμες ή κατευθύνσεις μέσα σε επιστήμες, όπως η οικονομική γεωγραφία, η περιφερειακή επιστήμη, ή η αστική οικονομική ανάλυση, που είχαν προσπαθήσει να αναπτύξουν αυτήν την προβληματική. Όπως θα δούμε παρακάτω η NOG από την πλευρά της έχει ασκήσει κριτική προς αυτές τις παλαιότερες προσπάθειες, αλλά ταυτόχρονα έχει δεχθεί και κριτική όπως ήδη ειπώθηκε και θα αναλυθεί πιο κάτω.

Πριν περάσουμε στην παρουσίαση των βασικών αρχών της NOG θα ήταν ίσως σκόπιμη μία πολύ σύντομη παρουσίαση της αποτίμησης των ίδιων των βασικών εκπροσώπων της NOG για τις παλαιότερες προσπάθειες για την οικονομική ανάλυση του χώρου.

2. Βασικό υπόδειγμα – αρχές NOG

Υπάρχουν πλέον αρκετές βιβλιογραφικές αναφορές οι οποίες παρουσιάζουν μία σκιαγράφιση των βασικών αρχών της Νέας Οικονομικής Γεωγραφίας. Μία από τις πιο ολοκληρωμένες τέτοιες παρουσιάσεις είναι αυτή του Neary (2001) στο επιστημονικό περιοδικό (όπως θα το περίμενε κανείς) *Journal of Economic Literature* (επίσης, ενδιαφέρουσες είναι οι παρουσιάσεις – κριτικές του βιβλίου των Fujita, Krugman και Venables του 1999 [FKV για συντομία] στον πρώτο τόμο του επιστημονικού περιοδικού *Journal of Economic Geography*, ειδικά των Sheppard και Sunley).

Στα τυπικά υποδείγματα της NOG, όπως για παράδειγμα στο βιβλίο των FKV (1999, μέρος II), χρησιμοποιούνται ως θεμέλιοι λίθοι ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός και οι συναρτήσεις σταθερής ελαστικότητας υποκατάστασης (Constant Elasticity of Substitution, ή για συντομία CES). Τα υποδείγματα αυτά

2. Η τελευταία κυρίως μέσα σε τμήματα οικονομικών επιστημών και κυρίως στην Βόρεια Αμερική.

του μονοπωλιακού ανταγωνισμού ανήκουν στην παράδοση του Chamberlin. Ο τρόπος «κατασκευής» του υποδείγματος έλκει την καταγωγή του στην δουλειά των Dixit και Stiglitz (Dixit και Stiglitz, 1977) κατά την δεκαετία του '70. Η σημαντική συμβολή της NOG είναι το γεγονός ότι έχει προστεθεί σ' ένα τέτοιο υπόδειγμα και η διάσταση του χώρου. Στο βιβλίο των FKV το βασικό υπόδειγμα είναι αυτό μιας κλειστής οικονομίας με δύο τομείς, τον αγροτικό³, και τον βιομηχανικό. Ο πρώτος τομέας λειτουργεί με πλήρη ανταγωνισμό, σταθερές αποδόσεις κλίμακας και παράγει ένα ομοιογενές προϊόν, ενώ ο δεύτερος λειτουργεί με ατελή ανταγωνισμό, αύξουσες αποδόσεις κλίμακας και σ' αυτόν παράγεται μια σειρά διαφοροποιημένων μεταξύ τους προϊόντων. Κάθε τομέας χρησιμοποιεί μία παραγωγική εισροή που είναι ειδική για κάθε τομέα, αγρότες για τον αγροτικό τομέα και εργάτες για τον βιομηχανικό. Μία χαρακτηριστική και κρίσιμη για το όλο υπόδειγμα διαφορά μεταξύ των δύο αυτών εισροών είναι το ότι οι αγρότες δεν μετακινούνται από τον τόπο εργασίας τους, αντίθετα από τους εργάτες οι οποίοι ανάλογα με την μεταβολή των οικονομικών συνθηκών ενδέχεται να μεταναστεύσουν (δηλαδή, μετακινήθουν προς άλλες περιφέρειες / περιοχές).

Αυτή η διαφορά, δηλαδή η δυνατότητα ή μη μετακίνησης κατηγορίας εργαζομένων, είναι κρίσιμη γιατί συνδέεται άμεσα, πάντα στα πλαίσια των συγκεκριμένων υποδειγμάτων, με την συμπεριφορά των επιχειρήσεων του βιομηχανικού τομέα. Έτσι, οι επιχειρήσεις αυτές αν τείνουν να 'διασκορπίζονται' στον χώρο θα μπορούν να έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση προς στους αγρότες (οι οποίοι δεν μετακινούνται). Αν, αντίθετα, οι επιχειρήσεις του βιομηχανικού τομέα συγκεντρώνονται στον χώρο, θα συγκεντρωθούν και εργάτες, άρα θα έχουν μεγαλύτερη πρόσβαση σ' αυτήν την ομάδα πληθυσμού και μικρότερη τώρα προς τους αγρότες που θα παραμείνουν διασκορπισμένοι⁴. Είναι φανερό εδώ η ύπαρξη των αντιτιθέμενων δυνάμεων που είναι χαρακτηριστικές για τα περισσότερα υποδείγματα της NOG.

Στις κεντρομόλες δυνάμεις που συγκεντρώνουν την παραγωγική δραστηριότητα στον χώρο ανήκουν μία σειρά από παράγοντες που κυρίως μειώνουν άμεσα ή έμμεσα το κόστος παραγωγής. Μία τέτοια κεντρομόλος δύναμη είναι οι *τεχνικές οικονομίας κλίμακας* (technical scale economies) οι οποίες είναι

3. Πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως έχουν τονίσει στο βιβλίο τους οι Fujita, Krugman and Venables (1999, σελ 45), δεν θα έπρεπε να ερμηνεύει κανείς τους όρους *αγροτικός και βιομηχανικός* στην κυριολεξία. Ο όρος *αγροτικός τομέας* αποδίδει τον τομέα εκείνο που είναι το «υπόλοιπο» (residual) στο υπόδειγμα, υπόλοιπο με την έννοια ότι όπως αναφέρθηκε έχει τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά, όπως πλήρη ανταγωνισμό, σε αντίθεση με τον άλλο τομέα μέσα από τον οποίο ουσιαστικά αναπτύσσονται οι δυνάμεις του υποδείγματος.

4. Πρέπει να σημειωθεί ότι σε υποδείγματα της NOG τα οποία παρουσιάζουν μεγαλύτερη πολυπλοκότητα (λιγότερες απλουστευτικές υποθέσεις) προστίθεται μεταφορικό κόστος και στο προϊόν του αγροτικού τομέα.

εσωτερικές στην παραγωγική διαδικασία μιας επιχείρησης. Αυτές προκύπτουν κυρίως μέσω αλλαγών στην χρησιμοποιούμενη τεχνολογία που μειώνουν το κόστος σε επίπεδο επιχείρησης. Άλλη τέτοια δύναμη είναι οι *οικονομίες συσπείρωσης*⁵, (localization economies) που υπάρχουν κυρίως σε επίπεδο (οικονομικού) κλάδου. Άρα είναι εξωτερικές οικονομίες για μια επιχείρηση, αλλά εσωτερικές για τον κλάδο στον οποίο ανήκει η επιχείρηση αυτή. Οι οικονομίες αυτές αναφέρονται χωρικά σε μία συγκεκριμένη περιοχή. Αντίθετα, μια άλλη κατηγορία κεντρομόλων δυνάμεων, οι οικονομίες αστικοποίησης⁶ (urbanization economies), αναφέρονται στο σύνολο των οικονομικών κλάδων της οικονομίας μιας αστικής περιοχής και είναι τελείως «εξωτερικές» για μια επιχείρηση. Στην Αστική Οικονομική (Urban Economics) οι οικονομίες συσπείρωσης και οι οικονομίες αστικοποίησης αναφέρονται συνήθως συλλογικά με τον όρο *οικονομίες συγκέντρωσης* (agglomerative economies). Οι οικονομίες συγκέντρωσης ανήκουν στην κατηγορία που στα οικονομικά συνήθως ονομάζεται *θετικές εξωτερικές οικονομίες*. (Για μια ανάλυση αυτών των οικονομικών βλέπε, για παράδειγμα, Ο' Sullivan 2000).

Αυτές οι κεντρομόλες δυνάμεις στα υποδείγματα της ΝΟΓ μεταφράζονται κυρίως σαν αποτελέσματα εντόπιας αγοράς και σαν αποτελέσματα δείκτη τιμών. Τα αποτελέσματα εντόπιας αγοράς (home market effects) δημιουργούνται επειδή όσο υψηλότερα είναι τα ποσοστά του βιομηχανικού τομέα της οικονομίας μιας περιφέρειας, τόσο υψηλότερες θα είναι οι πωλήσεις (χωρίς να υπάρχουν απώλειες εξαιτίας του μεταφορικού κόστους). Παράλληλα όσο πιο μεγάλος είναι ο βιομηχανικός τομέας, τόσο μεγαλύτερες θα είναι οι ονομαστικές αμοιβές των παραγωγικών συντελεστών στην περιφέρεια αυτή. Τα αποτελέσματα δείκτη τιμών (price index effects) προκύπτουν επειδή όσο υψηλότερα είναι τα ποσοστά του βιομηχανικού τομέα στην περιφέρεια, τόσο μεγαλύτερο θα είναι το ποσοστό των αγαθών τα οποία καταναλώνει (η περιφέρεια), χωρίς τα αγαθά αυτά να επιβαρύνονται με μεταφορικό κόστος. Αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα χαμηλότερο επίπεδο τιμών και άρα υψηλότερες πραγματικές αμοιβές για τους παραγωγικούς συντελεστές.

Προς την αντίθετη κατεύθυνση δρουν «κεντρόφυγες» δυνάμεις που τείνουν να διασπείρουν τους συντελεστές παραγωγής και την οικονομική δραστηριότητα. Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι δυνάμεις εμφανίζονται κυρίως εξαιτίας της συγκέντρωσης των δραστηριοτήτων, άρα δρουν από ένα σημείο ταυτόχρονα αλλά προς την αντίθετη κατεύθυνση. Σ' αυτές τις δυνάμεις κατατάσσονται

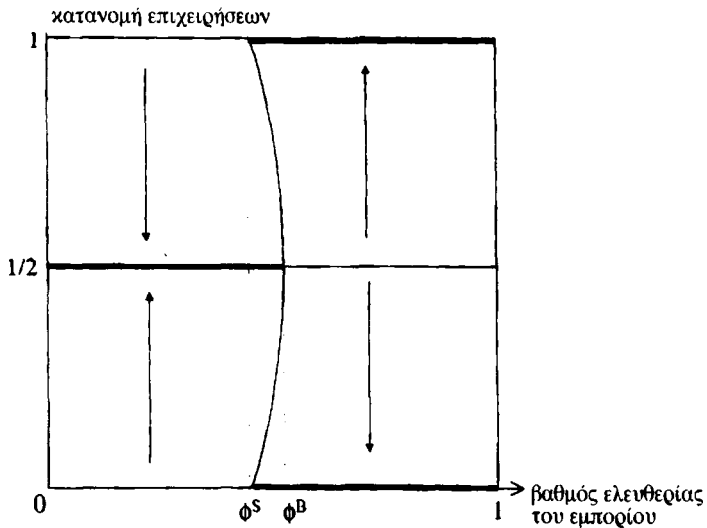
5. Ο όρος έχει αποδοθεί επίσης στα ελληνικά και ως *οικονομίες τοπικής συγκέντρωσης* ή *οικονομίες τοπικοποίησης*.

6. Αναφέρονται στα ελληνικά και ως οικονομίες αστικής συγκέντρωσης.

παράγοντες όπως οι παραγωγικοί συντελεστές που είναι ακίνητοι στον χώρο, όπως για παράδειγμα η γη. Άλλος παράγοντας είναι αυτό που ονομάζεται συνήθως *αρνητικές εξωτερικές οικονομίες*, φαινόμενα όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, η φτώχεια, η εγκληματικότητα, η αύξηση του χρόνου των μετακινήσεων, φαινόμενα που συνοδεύουν συνήθως τις μεγάλες αστικές συγκεντρώσεις. Αντίστοιχα με τις κεντρομόλες, οι κεντρόφυγες δυνάμεις δημιουργούν αυτό που στην ορολογία της ΝΟΓ ονομάζεται *αποτελέσματα ανταγωνισμού τιμών* (price competition effects). Μεγάλος βιομηχανικός τομέας σε μια περιφέρεια σημαίνει ότι οι παραγωγοί (της περιφέρειας αυτής) θα αναγκάζονται να έχουν - σχετικά - μικρότερη διαφορά μεταξύ της τελικής τιμής και του κόστους παραγωγής του προϊόντος που παράγουν. Αυτό συνεπάγεται και μια συμπίεση του επιπέδου αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών στην περιφέρεια. Το αν επικρατούν οι κεντρομόλες ή οι κεντρόφυγες δυνάμεις, πράγμα που σημαίνει αν συγκεντρώνονται ή διαχέονται οι παραγωγικοί συντελεστές και η οικονομική δραστηριότητα στον χώρο εξαρτάται από τις μεταβολές των εξωγενών παραγόντων των υποδειγμάτων.

Οι δυνάμεις αυτές στα υποδείγματα της ΝΟΓ συνυπάρχουν την ίδια χρονική περίοδο και κάποια στιγμή εμφανίζεται μία δραματική αλλαγή. Για παράδειγμα στο σχήμα 1 εδώ παρουσιάζεται ένα τυπικό υπόδειγμα⁷ ΝΟΓ που συνδέει την κατανομή επιχειρήσεων ανάμεσα σε δύο περιφέρειες (όπως στο βασικό υπόδειγμα που παρουσιάστηκε πιο πάνω, περιφέρειες που έχουν δύο τομείς στην οικονομία τους κ.λπ.) στον κάθετο άξονα και του βαθμού στον οποίο υπάρχει ελεύθερο εμπόριο στον οριζόντιο άξονα. Οι πιο σκούρες γραμμές παρουσιάζουν μακροχρόνια αποτελέσματα. Τα βέλη δείχνουν την γεωγραφική (περιφερειακή) κατανομή των επιχειρήσεων, όπου αν το μέγεθος στον κάθετο άξονα είναι $\frac{1}{2}$ σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις κατανέμονται και στις δύο περιφέρειες, ενώ αν είναι 1 συγκεντρώνονται στην μία από τις δύο. Όταν ο βαθμός ελευθερίας του εμπορίου είναι χαμηλός, π.χ. στα σημεία όπου το ϕ είναι μικρότερο του κρίσιμου σημείου ϕ^s , η διασπορά των επιχειρήσεων ανάμεσα στις δύο περιφέρειες είναι το μακροχρόνιο τελικό αποτέλεσμα. Αν ο βαθμός ελευθερίας του εμπορίου ξεπεράσει το κρίσιμο σημείο ϕ^b , τότε το μακροχρόνιο τελικό αποτέλεσμα είναι η συγκέντρωση του εμπορίου σε μία περιφέρεια από τις δύο. Για βαθμούς ελευθερίας εμπορίου ανάμεσα στις δύο αυτές κρίσιμες τιμές, δηλαδή όταν $\phi^s < \phi < \phi^b$, μπορεί να προκύψει είτε συγκέντρωση, είτε διασπορά των επιχειρήσεων. (Βλ. σχήμα 1).

7. Όπως έχουν υποστηρίξει ο Ottaviano (2002), καθώς και οι Baldwin et al. (2003), ο «μηχανισμός» που παρουσιάζεται στο σχήμα 1 είναι συμβατός με τα περισσότερα υποδείγματα της ΝΟΓ, είτε στατικά, είτε δυναμικά.

Σχήμα 1: Το βασικό υπόδειγμα της ΝΟΓ

Τα υποδείγματα της ΝΟΓ ασχολούνται και με πιο ειδικά θέματα στα πλαίσια της αστικής οικονομικής ανάλυσης⁸. Το βασικό υπόδειγμα της ΝΟΓ μπορεί να επεκταθεί και συμπεριλάβει την ανάλυση του καθορισμού των θέσεων της οικονομικής δραστηριότητας και της γης μεταξύ του 'αγροτικού' και 'βιομηχανικού' τομέα. Στο βιβλίο των Fujita, Krugman και Venables (1999) παρουσιάζεται ένα υπόδειγμα στο οποίο αναλύονται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες προκύπτουν οι νέες πόλεις σε ένα σύστημα αστικών κέντρων, καθώς και τα χαρακτηριστικά ενός τέτοιου (δυναμικού) συστήματος.

3. Κριτική στη ΝΟΓ

Η ΝΟΓ έθεσε ξανά το πρόβλημα της διάστασης του χώρου σε σοβαρά επισημονικά περιοδοικά του χώρου της οικονομικής ανάλυσης. Μεγάλα ονόματα από αξιοπρεπή πανεπιστήμια (για να παραφράσουμε τον Krugman) συνέβαλαν και υποστήριξαν το θεωρητικό ρεύμα της ΝΟΓ. Ταυτόχρονα όμως η ΝΟΓ υπήρξε αντικείμενο κριτικής από διάφορους ερευνητές και θεωρητικούς, ειδικά από οικονομικούς γεωγράφους. Για παράδειγμα στην κριτική του για ένα από τα πρώτα βιβλία του Krugman (*Geography and Trade* του 1991) σε θέματα οικονο-

8. Όπως και με θέματα διεθνούς εμπορίου, θέματα που δεν θίξαμε όμως εδώ λόγω του περιορισμένου χώρου του κειμένου αυτού.

μικής γεωγραφίας ο Johnston (1992) απέρριψε την δουλειά αυτή μια και δεν είχε ουσιαστικά τίποτε καινούργιο ή ενδιαφέρον να προσφέρει. Άλλοι σημαντικοί γεωγράφοι, όπως ο Ron Martin, στάθηκαν και αυτοί εχθρικοί προς την NOG. Όπως υποστήριξε ο Martin η NOG δεν αποτελεί παρά μία επανεμφάνιση της περιφερειακής επιστήμης και της αστικής οικονομικής, προσεγγίσεις τις οποίες οι (οικονομικοί) γεωγράφοι εγκατέλειψαν πριν από αρκετό καιρό (1999, σελ. 67).

Σύμφωνα με τον Martin η NOG δεν ασχολείται με πραγματικούς αλλά με «αφηρημένους» χώρους, όπως έκαναν παλαιότεροι θεωρητικοί όπως ο von Thünen ή ο Christaller. Η έννοια της γενικής ισορροπίας την οποία χρησιμοποιεί η NOG έχει, πάντα κατά τον Martin, απορριφθεί από τους οικονομικούς γεωγράφους, οι οποίοι στράφηκαν προς άλλες κατευθύνσεις όπως τις θεωρίες για την ευέλικτη εξειδίκευση, αυτές για τις βιομηχανικές περιοχές της *Τρίτης Ιταλίας*, την σχολή της *Ρύθμισης*, ή άλλες σύγχρονες θεωρίες για την οικονομία. Σύμφωνα μ' αυτήν την κριτική οι θεωρητικοί της NOG ανακαλύπτουν την πολυπλοκότητα που φέρει σε μία ανάλυση η διάσταση του χώρου στα μαθηματικά υποδείγματα, ενώ οι οικονομικοί γεωγράφοι στην ίδια την πραγματικότητα του εμπειρικού κόσμου.

Ο Sheppard (2001) θεωρεί ότι είναι ενδεικτικό το ότι στο κεφάλαιο 12 του βιβλίου των Fujita, Krugman και Venables (1999) υπάρχει συζήτηση για τον *κανόνα τάξης – μεγέθους (rank – size rule)*, συζήτηση που οι οικονομικοί γεωγράφοι έχουν εγκαταλείψει όχι μόνο γιατί δεν άντεξε στην εμπειρική παρατήρηση, αλλά και γιατί (οι οικονομικοί γεωγράφοι) δεν πήραν ποτέ στα σοβαρά την γεωγραφία των αστικών συστημάτων (Sheppard 2001, σελ. 132). Για τον Sheppard, όπως και για τον Martin, οι οικονομικοί γεωγράφοι αντιτίθενται σε προσεγγίσεις γενικής ισορροπίας και υποδειγμάτων τα οποία βασίζονται στην νεοκλασική παράδοση, κυρίως λόγω της μεθοδολογίας τους που βασίζεται στον ατομισμό των υποκειμένων σε μία κοινωνία.

Είναι ενδιαφέρον ένα άλλο σημείο της κριτικής του Sheppard (2001). Όπως μπορεί κάποιος εύκολα να παρατηρήσει διαβάζοντας κείμενα θεωρητικών της NOG και ειδικά του Krugman, οι οικονομολόγοι οι οποίοι ασχολούνται με θέματα του χώρου χρησιμοποιούν κυρίως αναλυτικές προσεγγίσεις με εκτεταμένη χρήση μαθηματικών εργαλείων. Ενώ οι περισσότεροι οικονομικοί γεωγράφοι απορρίπτουν συνολικά τις ποσοτικές προσεγγίσεις στην ανάλυση του χώρου, ο Sheppard έχει την άποψη ότι μπορούν να είναι χρήσιμες στην γεωγραφία σε συνδυασμό με την χρήση μη ποσοτικών προσεγγίσεων, προσεγγίσεων τις οποίες με την σειρά τους οι οικονομολόγοι συνήθως άδικα απορρίπτουν (Sheppard 2001, σελ. 134).

Ο Sunley (2001) θεωρεί ότι οι βασικές ιδέες της NOG δεν είναι ουσιαστικά κάτι καινούργιο, αλλά απλώς μια επεξεργασία παλαιότερων θεωριών με φορμαλιστικό τρόπο, συγκεκριμένα με υποδείγματα γενικής ισορροπίας. Στην κριτική του για την δουλειά των Fujita, Krugman και Venables, εστιάζοντας κυρίως

στο βιβλίο τους του 1999, σημείωσε ότι τα υποδείγματα της ΝΟΓ δεν εξηγούν εάν οι αύξουσες αποδόσεις, που όπως τονίστηκε είναι από τα κύρια σημεία του όλου θεωρητικού πλαισίου, είναι όντως από τους καθοριστικούς παράγοντες για την εξήγηση των οικονομικών φαινομένων στον χώρο όπως την ιεραρχία των αστικών κέντρων. Όπως έχουν και οι ίδιοι οι Fujita, Krugman και Venables παραδεχθεί υποδείγματα με σταθερές αποδόσεις μπορούν να δώσουν παρόμοιες ιεραρχίες (αστικών κέντρων). Κατά τον Sunley, όπως και για άλλους επικριτές της ΝΟΓ, υπάρχει έλλειψη εμπειρικών μελετών και περίσσεια απλουστευτικών υποθέσεων, όπως πχ. η τεχνολογία είναι ίδια σε όλα τα σημεία των υποδειγμάτων, υποθέσεις που αντί να βοηθούν την κατανόηση του πραγματικού κόσμου μάλλον συσκοτίζουν τα πράγματα.

Μία θετική αποτίμηση της ΝΟΓ είναι αυτή του Meardon (1999, 2000). Ο Meardon υποστήριξε ότι ένα βασικό πρόβλημα της ΝΟΓ γενικά και του Krugman ειδικά είναι το ότι προσπαθεί να «κινείται» ταυτόχρονα σε τρία επίπεδα: το επίπεδο της θεωρίας, το επίπεδο της μεθοδολογίας και το επίπεδο της ιστορίας της (οικονομικής) σκέψης. Έτσι δεν είναι δυνατόν να αποτιμηθεί το αν η ΝΟΓ αποτελεί μια πραγματικά σημαντική συμβολή στην Οικονομική Γεωγραφία μια και τα τρία αυτά επίπεδα συγχέονται, και παίζει ταυτόχρονα τόσο το ρόλο του «δημιουργού» της θεωρίας όσο και αυτού ο οποίος αποτιμά την συμβολή της (της θεωρίας αυτής).

Ο Meardon (2000) πιστεύει επίσης ότι κριτικές όπως του Martin (1999) που βρίσκονται έξω από το ρεύμα της «ορθόδοξης» οικονομικής ανάλυσης του χώρου δεν χρησιμοποιούν το βασικό κριτήριο που κατά την γνώμη του θα έπρεπε να είναι το μέτρο για νέες θεωρίες. Συγκεκριμένα ο Meardon προτείνει ως «επιστημονική πρόοδο» τις θεωρίες εκείνες που πληρούν τα κριτήρια τα οποία είχαν θέσει οι παλαιότεροι θεωρητικοί του όποιου επιστημονικού πεδίου. Στην περίπτωση της οικονομικής ανάλυσης του χώρου θεωρεί ως βασικούς θεωρητικούς τους Bertil Ohlin, August Lösch, και Gunnar Myrdal.

Όπως είναι γνωστό ο Ohlin είχε επηρεαστεί από την δουλειά του Heckscher για το διεθνές εμπόριο και του Cassel για τον καθορισμό των τιμών στα πλαίσια ενός υποδείγματος γενικής ισορροπίας. Έτσι ο Ohlin στην ανάλυση του για το διαπεριφερειακό εμπόριο (1991) χρησιμοποίησε αναλυτικά εργαλεία μαθηματικής ανάλυσης επεκτείνοντας ιδέες του Heckscher. Το σημαντικό σημείο για την εξέλιξη των ιδεών της οικονομικής ανάλυσης του χώρου από τον Ohlin είναι το ότι προσπάθησε να δημιουργήσει μια ενοποιημένη θεωρία εμπορίου που να μπορούσε να «λειτουργήσει» όχι μόνο στο διεθνές επίπεδο, δηλαδή μεταξύ των διακριτών μονάδων του χώρου που είναι τα κράτη, αλλά να δημιουργήσει μια πιο γενική θεώρηση στην οποία οι χωρικές μονάδες μπορούν να είναι κράτη, περιφέρειες, αλλά ακόμα και μικρότερες χωρικές περιοχές (πχ. θα μπορούσαν να είναι αστικές περιοχές). Όπως ο ίδιος αναφέρει προσπάθησε να ανα-

πτύξει μια «γενική θεωρία για τον χώρο» (*general localisation theory*) που να εξηγεί τις χωρικές συγκεντρώσεις της βιομηχανίας μέσα από δυνάμεις συγκεντρώσεως και αποκέντρωσης (Ohlin 1933), θεωρητική προσπάθεια την οποία θυμίζει η ΝΟΓ. Ο κύριος παράγοντας ο οποίος δεν επιτρέπει την εξίσωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών ανάμεσα στις χωρικές αυτές μονάδες, πχ. τις περιφέρειες, ήταν κατά τον Ohlin το διαπεριφερειακό μεταφορικό κόστος.

Η προσπάθεια του Ohlin δεν έδωσε τελικά μια *γενική θεωρία για τον χώρο*. Σε ένα τέτοιο σύστημα γενικής ισορροπίας αν υπάρξει ακόμη και μια πολύ περιορισμένη κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών θα οδηγήσει σε εξίσωσή τους. Στην προσπάθεια του να δώσει μια ικανοποιητική εξήγηση στο πρόβλημα ο Ohlin μίλησε ακόμη και για τις «αδιαιρετότητες» που δημιουργούνται από τις συγκεντρώσεις στον χώρο. Παρόλα αυτά ο ίδιος θεωρούσε ότι δεν έδωσε την απάντηση που ήθελε, μια και πίστευε λίγο πριν τον θάνατο του ότι «κανένας δεν έχει κάνει ακόμη μία σοβαρή προσπάθεια να 'χτίσει' μία γενική θεωρία χωροθέτησης» (Ohlin 1979, σελ. 6). Όπως θεωρεί ο Meardon (2000) για τον Ohlin «θεωρητική πρόοδος» στην προβληματική για τον χώρο σήμαινε την δημιουργία μιας *γενικής θεωρίας για τον χώρο* (θεωρίας που θα χρησιμοποιούσε υποδείγματα γενικής ισορροπίας κατά την παράδοση του Cassel), όπως επίσης και το ότι τα υποδείγματα αυτά θα έπρεπε να μπορούν να εξηγήσουν ταυτόχρονα τις ροές του διεθνούς εμπορίου, την μετακίνηση παραγωγικών συντελεστών μεταξύ κρατών και εντός κρατών (δηλαδή στο περιφερειακό επίπεδο), και την χωρική συγκεντρωση των παραγωγικών συντελεστών (πχ. τις αστικές συγκεντρώσεις).

Ο Lösch είχε θέσει ως κύριο στόχο του επιστημονικού του έργου να δημιουργήσει μια ενοποιημένη θεωρία διεθνούς εμπορίου (*trade theory*) και τόπου εγκατάστασης (*location theory*), στόχο παρόμοιο μ' αυτόν του Ohlin. Αντί όμως να θέσει κάποιες αρχικές υποθέσεις σχετικά με το μέγεθος και το είδος των χωρικών μονάδων ο Lösch θεωρούσε ότι θα έπρεπε στην ενοποιημένη αυτή θεωρία οι περιφέρειες να είναι ένα ενδογενές μέγεθος. Έτσι πρότεινε το γνωστό υπόδειγμα με τις «περιοχές αγοράς». Όπως παρατήρησε ο Meardon (2000), ο Lösch έφθασε πολύ κοντά στην δημιουργία μιας τέτοιας ενοποιημένης θεωρίας, στόχο που εκτός από τον Ohlin πρέπει να σημειωθεί ότι είχαν και άλλοι θεωρητικοί όπως ο Weigmann και ο Palander. Τα σημεία που οι προγενέστεροι του, αλλά και ο ίδιος ο Lösch, συνάντησαν τις μεγαλύτερες δυσκολίες ήταν η ένταξη σ' ένα τέτοιο υπόδειγμα αγορών που δεν εμφάνιζαν πλήρη ανταγωνισμό, η αλληλεξάρτηση των χωρικών μονάδων, η επαρκής εξήγηση των χωρικών διαφοροποιήσεων των τιμών ισορροπίας αν αυτές οι τιμές είναι ενδογενείς μεταβλητές του υποδείγματος, η παρουσίαση των μεταβλητών του υποδείγματος σε ένα σύστημα εξισώσεων, καθώς και το να καταλήξουν σε μία ικανοποιητική εξήγηση σχετικά με την ύπαρξη χωρικών συγκεντρώσεων των οικονομικών δραστηριοτήτων στον χώρο (Meardon, 2000). Ο Lösch ξεπέρασε όλα αυτά τα προβλήματα

με μόνη εξαίρεση την έλλειψη μιας θεωρίας για τις χωρικές συγκεντρώσεις. Αυτό που πρότεινε στην δουλειά του είναι τα γνωστά ιεραρχικά δίκτυα (των εξαγωγικών μορφών)⁹.

Ο Lösch θεωρούσε ότι θεωρητική πρόοδος στην οικονομική ανάλυση του χώρου θα ήταν η δημιουργία μαθηματικών υποδειγμάτων στα οποία τα όρια των χωρικών μονάδων θα καθοριζόντουσαν ενδογενώς, υποδείγματα που μέσα από αυτά θα έπρεπε να μπορούν να «εξαχθεί» ένας ιδανικός τύπος περιοχών αγοράς (μέσα από τα εναλλακτικά πρότυπα που θα προέκυπταν στα πλαίσια τέτοιων υποδειγμάτων), και επίσης, η σύγκριση των περιοχών αγοράς που υπάρχουν στον πραγματικό κόσμο σε σχέση με τέτοιους ιδανικούς τύπους. Όπως έχει σχολιάσει σχετικά μ' αυτό το τελευταίο σημείο ο Meardon (2000), η άποψη του Lösch δεν ήταν το να επαληθεύσει κανείς το θεωρητικό υπόδειγμα, αλλά το να ελέγξει κατά πόσο ο πραγματικός κόσμος πλησιάζει ή όχι τις ιδανικές περιοχές αγοράς.

Μια τρίτη σημαντική συμβολή στην οικονομική ανάλυση του χώρου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αυτή του Myrdal (1957). Η αρχή της «σωρευτικής αιτιότητας» την οποία διατύπωσε υπονοεί ότι μια οικονομία δεν έχει τους αυτοσταθεροποιητικούς μηχανισμούς τους οποίους υποθέτει η νεοκλασική θεωρία της γενικής ισορροπίας. Η σωρευτική αιτιότητα ουσιαστικά προϋποθέτει αύξουσες αποδόσεις, ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ΝΟΓ. Ο Myrdal δεν χρησιμοποίησε ούτε θα υιοθετούσε ποτέ το πλαίσιο ανάλυσης της γενικής θεωρίας ισορροπίας της νεοκλασικής παράδοσης. Αυτό, κατά τον Meardon (2000), έχει οδηγήσει σε κάποιες παρανοήσεις. Υποστηρίζει ότι ενώ αρκετοί πιστεύουν ότι ο Myrdal ήταν εναντίον της μαθηματικής – φορμαλιστικής στην ανάλυση των οικονομικών προβλημάτων, στην πραγματικότητα αυτό δεν ισχύει. Ο Myrdal ήταν πράγματι εναντίον των ρητών ή / και άρητων υποθέσεων και συμπερασμάτων της νεοκλασικής θεωρίας, μια και πίστευε ότι παρουσιάζει μια κοινωνία και οικονομία στην οποία δεν υπάρχουν βασικές αντιθέσεις και τελικά υπάρχει ισορροπία μεγεθών και συμφερόντων. Όμως, πάντα κατά τον Meardon, ο Myrdal υποστήριξε την δημιουργία μιας γενικής οικονομικής θεωρίας για την υπανάπτυξη (βλ. Myrdal 1957, σελ. 161). Έτσι, για τον Myrdal «πρόοδος» θα σήμαινε την ενσωμάτωση της αρχής της σωρευτικής αιτιότητας σε μαθηματικά υποδείγματα, τα οποία όμως δεν θα είχαν τις περιοριστικές, κατ' αυτόν, απλουστευτικές υποθέσεις και αυτορυθμιστικούς μηχανισμούς.

9. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι οι βασικοί θεωρητικοί της ΝΟΓ έχουν υποστηρίξει ότι η θεωρία των κεντρικών τόπων δεν στέκει ως οικονομικό υπόδειγμα γιατί δεν αναλύεται σ' αυτήν πώς οι πράξεις των ατόμων θα οδηγήσουν σε μια τέτοια ιεραρχική δομή, δηλαδή είναι περισσότερο μια περιγραφή παρά εξήγηση της οικονομικής δομής του χώρου (Fujita, Krugman, Venables, 1999, σελ. 27).

Επίσης, η θεωρία που θα έπρεπε να δημιουργηθεί θα έπρεπε να ενσωματώνει και τις θεωρίες για το διεθνές εμπόριο.

Όπως ειπώθηκε πριν, ο Meardon (2000) υποστήριξε ότι το αν η NOG είναι ή όχι σημαντική συμβολή στην κατανόηση των προβλημάτων που θέτει η διάσταση του χώρου στην οικονομική (και κοινωνική) ανάλυση μπορεί να γίνει μόνο με βάση τα κριτήρια που έθεσαν ρητά ή άρρητα οι προγενέστεροι ερευνητές. Αν αυτό ισχύει τότε με τα κριτήρια που έθεσε ο Ohlin η NOG αποτελεί αδιαμφισβήτητη πρόοδο, μια και είναι ένα γενικό αναλυτικό πλαίσιο στο οποίο με βάση τη θεωρία γενικής ισορροπίας μπορούν να αναλυθούν ταυτόχρονα χωρικές συγκεντρώσεις σε αστικό και περιφερειακό επίπεδο, καθώς και οι ροές του διεθνούς εμπορίου.

Δεν μπορεί να καταλήξει κάποιος στο ίδιο συμπέρασμα αν χρησιμοποιήσει τα κριτήρια που προκύπτουν από το έργο του Lösch. Το ιδανικό κατ' αυτόν θα ήταν να υπάρξουν κάποια υποδείγματα στα οποία ο χώρος θα ήταν συνεχής και θα είχε δύο διαστάσεις. Το κλασικότερο ίσως βιβλίο στο πλαίσιο της NOG, αυτό των Fujita, Krugman και Venables (1999), χρησιμοποιεί ένα υπόδειγμα στο οποίο οι επιχειρήσεις μπορούν να εγκατασταθούν όπου θέλουν στην περιφέρεια ενός κύκλου. Ο χώρος εδώ είναι συνεχής αλλά όχι δυοδιάστατος. Σε κάποια άλλα παραδείγματα θεωριών NOG, όπως πχ. αυτό του Stelder (1998), έχει χρησιμοποιηθεί χώρος δύο διαστάσεων, αλλά δεν είναι συνεχής (μια και στο υπόδειγμα οι επιχειρήσεις πρέπει να επιλέξουν μεταξύ ενός πεπερασμένου αριθμού δυνατικών θέσεων). Όσον αφορά όμως το κριτήριο σχετικά με το αν η θεωρία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως «πρότυπο» με το οποίο μπορεί να συγκριθεί ο υπαρκτός κόσμος, αυτό σε μεγάλο βαθμό ικανοποιείται στα υποδείγματα στην παράδοση της NOG (ο Meardon, 2000, έχει υποστηρίξει ότι η NOG είναι πιο κατάλληλη για ένα τέτοιο σκοπό από ότι το ίδιο το υπόδειγμα του Lösch). Η NOG χρησιμοποιεί την ιδέα ότι οι κατανομές των χωρικών συγκεντρώσεων εξαρτώνται από τις αρχικές συνθήκες και τις τυχαίες εξελίξεις στην διάρκεια της ροής των ιστορικών γεγονότων, καθώς και ότι αυτές οι συγκεντρώσεις συνεχίζουν να υπάρχουν και να ενισχύονται στην διάρκεια του χρόνου. Είναι σχετικά εύκολο να δημιουργηθούν διαφορετικά πρότυπα χωρικών συγκεντρώσεων με βάση τα υποδείγματα της NOG και να συγκρίνει κανείς τις θέσεις αυτές γενικής ισορροπίας μεταξύ τους, όπως και με τα παρατηρούμενα πρότυπα στον πραγματικό κόσμο.

Με βάση τα κριτήρια του Myrdal, ειδικά την αρχή της *σωρευτικής αιτιότητας* και την ανάγκη να υπάρξει μια ενοποιημένη θεωρία που να καλύπτει όλα τα χωρικά επίπεδα η NOG είναι σίγουρα μια σημαντική πρόοδος. Όπως παρατηρεί μάλιστα ο Meardon (2000), διαβάζοντας κάποιος σήμερα τον Myrdal θα μπορούσε να πει ότι έχει την αίσθηση ότι διαβάζει κάποιο κείμενο υπέρ της NOG. Πιθανόν όμως ο Myrdal να είχε κάποιες επιφυλάξεις για τον φορμαλιστικό και αφαιρετικό χαρακτήρα των υποδειγμάτων της NOG.

4. Προτάσεις πολιτικής που απορρέουν από την NOG

Ένα από τα σημεία κριτικής στην NOG είναι ότι παρότι υπάρχει πλέον ένας σημαντικός αριθμός επιστημονικών εργασιών που εμπίπτουν σ' αυτό το θεωρητικό ρεύμα δεν υπάρχουν αντίστοιχες εργασίες, παρά ελάχιστες, σε εμπειρικό επίπεδο και σίγουρα δεν υπάρχουν κάποιες προτάσεις πολιτικής, πχ. σε περιφερειακό επίπεδο, που να 'υλοποιούν' τα όποια συμπεράσματα των θεωρητικών υποδειγμάτων της NOG. Αν κάτι τέτοιο ήταν σε κάποιο βαθμό αλήθεια πριν δύο – τρία χρόνια, σήμερα πλέον υπάρχουν κάποιες συστηματικές προσπάθειες να υπάρξει μία 'κωδικοποίηση' τέτοιων συμπερασμάτων σε προτάσεις πολιτικής (για παράδειγμα Ottaviano 2002, Baldwin et al. 2003).

Ο Ottaviano (2002) έχει προτείνει έξι σημεία πολιτικής, σημεία τα οποία αντιστοιχούν σε βασικά, κατ' αυτόν, συμπεράσματα των θεωρητικών υποδειγμάτων. Ένα τέτοιο σημείο είναι το ότι στα υποδείγματα της NOG ακόμη και οικονομικές πολιτικές οι οποίες δεν έχουν περιφερειακή και χωρική διάσταση υπάρχει περίπτωση να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στον χώρο. Αυτό είναι ιδιαίτερα πιθανόν να συμβεί στην περίπτωση που κάποια οικονομική πολιτική θα επηρεάσει την λεπτή ισορροπία μεταξύ των δυνάμεων που τείνουν στην επέκταση μιας οικονομίας (market expansion) και των δυνάμεων που τείνουν στην συγκέντρωση αυτής της οικονομίας (market crowding). Το πρόβλημα είναι ότι συνήθως στις περισσότερες χώρες οι διάφορες οικονομικές πολιτικές, πχ. νομισματική πολιτική, δημόσιες επενδύσεις, φορολογία, αντιμονοπωλιακή πολιτική, όχι μόνο δεν λαμβάνουν υπόψη τις χωρικές επιπτώσεις, αλλά πολλές φορές είναι 'ασύνδετες' και αποσπασματικές μεταξύ τους (για το σημείο αυτό βλ. Baldwin et al. 2003).

Ένα άλλο σημείο πολιτικής είναι το γεγονός ότι επιπτώσεις των περιφερειακών πολιτικών εξαρτώνται από τον βαθμό που μία χώρα είναι 'ανοιχτή' στο διεθνές εμπόριο. Οικονομικές πολιτικές θα επηρεάζουν περισσότερο τις χωροθετικές αποφάσεις των επιχειρήσεων όσο περισσότερο 'ανοιχτή' είναι η οικονομία της χώρας. Δύο εναλλακτικά σενάρια αναλύοντας αυτό το σημείο έχουν παρουσιάσει ο Ottaviano (2001) και οι Ottaviano και Van Ypersele (2002), σχετικά με πολιτική επιδότησης επενδύσεων και ανταγωνισμού περιφερειών μέσω διαφορετικών φορολογικών καθεστώτων αντίστοιχα.

Το τρίτο σημείο πολιτικής που αναλύεται στις μελέτες του Ottaviano (Ottaviano 2002, Baldwin et al. 2003) είναι αυτό που αποκαλείται στα πλαίσια της NOG «αποτελέσματα κατωφλίου» (threshold effects). Όπως φαίνεται στο σχήμα 1, κάτω από το σημείο ϕ^A οι επιχειρήσεις θα είναι κατανεμημένες στις περιφέρειες. Πέρα από το σημείο ϕ^B η κατάσταση αλλάζει δραματικά και δημιουργείται η συγκέντρωση των επιχειρήσεων σε μία από τις δύο περιφέρειες. Αυτό το θεωρητικό υπόδειγμα για την δημιουργία χωρικών συγκεντρώσεων, εφόσον φυσικά ισχύει, έχει ως αποτέλεσμα αυτά τα αποτελέσματα κατωφλίου για

την άσκηση περιφερειακής πολιτικής. Συγκεκριμένα σημαίνει ότι κάτω από κάποια επίπεδα, πχ. δαπάνης για περιφερειακές υποδομές ή φορολογικών κινήτρων για την εγκατάσταση επιχειρήσεων στις περιφέρειες, οι πολιτικές αυτές δεν θα έχουν σχεδόν κανένα αποτέλεσμα. Όταν το κρίσιμο μέγεθος έχει επιτευχθεί ξαφνικά τα αποτελέσματα μπορεί να είναι δραματικά και η σχέση μεταξύ των περιφερειών μπορεί να αλλάξει τελείως.

Σχετικό με το προηγούμενο σημείο πολιτικής είναι αυτό που θα χαρακτηριζόταν αποτελέσματα «κλειδώματος» (lock-in effects). Έστω ότι μέσω μιας περιφερειακής πολιτικής, πχ. των δημόσιων επενδύσεων ή των φορολογικών κινήτρων που αναφέρθηκαν πριν, μία περιφέρεια συγκεντρώνει τον όγκο της οικονομικής δραστηριότητας (μια και μετακινούνται εκεί οι επιχειρήσεις σύμφωνα με τα υποδείγματα της ΝΟΓ). Αν η πολιτική αυτή πάψει να ασκείται, αν πχ. σταματήσουν στην περιφέρεια αυτή οι δημόσιες επενδύσεις ή πάψουν να υπάρχουν αυτά τα φορολογικά κίνητρα, η κατάσταση θα μείνει ως έχει, θα «κλειδώσει» δηλαδή σ' αυτό το σημείο, επειδή η διαδικασία συγκέντρωσης στον χώρο θα είναι «αυτοτροφοδοτούμενη».

Το πέμπτο κατά Οττανιανο σημείο πολιτικής είναι αυτό το οποίο θα μπορούσε να ονομαστεί «αποτελέσματα επιλογής» (selection effects). Στο υπόδειγμα που παρουσιάζεται στο σχήμα 1 υπάρχουν διάφορα πιθανά αποτελέσματα στην μακροχρόνια περίοδο. Οι κρατικές πολιτικές μπορούν να παίξουν έναν σημαντικό ρόλο στην επιλογή ενός, έναντι των άλλων, συγκεκριμένου (και επιθυμητού) αποτελέσματος.

Το τελευταίο σημείο πολιτικής είναι τα «αποτελέσματα συντονισμού» (coordination effects). Αν βρισκόμαστε ανάμεσα στα σημεία ϕ^a και ϕ^b στο σχήμα 1 τόσο η διασπορά όσο και συγκέντρωση των επιχειρήσεων είναι εξίσου πιθανά αποτελέσματα. Ένας καθοριστικός παράγοντας για το τι τελικά θα γίνει είναι οι προσδοκίες. Μία επιχείρηση θα εγκατασταθεί πιθανότατα εκεί που πιστεύει ότι θα εγκατασταθούν και οι άλλες επιχειρήσεις. Ο ρόλος της περιφερειακής πολιτικής είναι να ενισχύσει αυτές τις προσδοκίες. Θα μπορούσε ακόμη και η απουσία πολιτικής να 'δουλέψει' ως υπαρκτή πολιτική, αρκεί οι επιχειρήσεις να πιστέψουν ότι θα υπάρξει αυτή η πολιτική, δημιουργηθούν δηλαδή οι κατάλληλες προσδοκίες για το τι θα γίνει στο μέλλον ακόμη και αν αυτό το μέλλον δεν υλοποιηθεί ποτέ. Θα αναφέρουμε το παράδειγμα που δίνει ο Οττανιανο (2002, σελ. 14) γιατί είναι χαρακτηριστικό. Αν οι επιχειρήσεις εμπιστεύονται το τι ανακοινώνει η κυβέρνηση και η κυβέρνηση εξαγγείλει ότι θα δώσει σε όσες επιχειρήσεις εγκατασταθούν σε μία περιφέρεια οικονομικές ενισχύσεις, οι επιχειρήσεις θα εγκατασταθούν εκεί μόνο με την ανακοίνωση αυτού του κινήτρου το οποίο τελικά η κυβέρνηση μπορεί να μην πραγματοποιήσει ποτέ. Δυστυχώς η άλλη όψη του νομίσματος είναι το ότι αν οι επιχειρήσεις θεωρούν τέτοιες εξαγγελίες ως αφερέγγυες, τότε ακόμη και καλά σχεδιασμένες περιφερειακές πολιτικές μπορούν να μην έχουν αποτελέσματα.

5. Επίλογος

Η ΝΟΓ σίγουρα είναι ένα σημαντικό πλαίσιο για την μελλοντική συζήτηση των προβλημάτων που θέτει η διάσταση του χώρου στην οικονομική ανάλυση. Ακόμη και οι επικριτές της, οι οποίοι βρίσκονται συνήθως στις τάξεις των οικονομικών γεωγράφων, δεν μπορούν να παραγνωρίσουν το γεγονός ότι η ΝΟΓ έχει δημιουργήσει ένα νέο ενδιαφέρον ακόμη και στις τάξεις επιστημόνων, όπως πχ. οι περισσότεροι οικονομολόγοι, που μέχρι τώρα αγνοούσαν ακόμη και βασικά στοιχεία τέτοιας ανάλυσης.

Όπως ειπώθηκε πριν υπάρχουν ερευνητές που υποστηρίζουν ότι με βάση τα κριτήρια που ρητά ή άρρητα έχουν θέσει οι κορυφαίοι επιστήμονες που έχουν αναλύσει τα προβλήματα του χώρου στο παρελθόν, η ΝΟΓ αποτελεί μία σαφή πρόοδο. Ένα σημαντικό μειονέκτημα μέχρι τώρα του ρεύματος της ΝΟΓ ήταν το ότι δεν υπήρχαν σοβαρές προσπάθειες να κωδικοποιηθούν τα βασικά συμπεράσματα και οι αρχές που απορρέουν από τα θεωρητικά υποδείγματα σε προτάσεις και μέτρα πολιτικής. Σήμερα υπάρχει πλέον η δυνατότητα όχι μόνο να προτείνει κάποιος μέτρα περιφερειακής πολιτικής και αστικής οικονομικής ανάπτυξης (αλλά ας μην ξεχνάμε και μέτρα προώθησης του εμπορίου σε επίπεδο κρατών), αλλά και να υπάρξει και μία εμπειρική αποτίμηση αυτών των αρχών και μέτρων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baldwin, R.E, Forslid, R. Martin, P. Ottaviano, G. Robertnicoud, F. (2003) *Economic Geography and Public Policy*, Princeton University Press, Princeton.
- Baldwin, R.E, Forslid, R. (2000) "The core-periphery model and endogenous growth: Stabilizing and destabilizing integration", *Economica*, 67, 307-324.
- Dixit, A.K, Stiglitz, J.E. (1977) "Monopolistic competition and optimum product diversity", *American Economic Review*, 67, 297-308.
- Fujita, M. Krugman, P. Mori, T. (1999) "On the evolution of hierarchical urban systems", *European Economic Journal*, 43 (2), 209-251.
- Fujita, M. Krugman, P. Venables, A.J. (1999) *The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Fujita, M. (1988) "A monopolistic competition model of spatial agglomeration: Differentiated product approach", *Regional Science and Urban Economics*, 18, 87-124.
- Henderson, J.V. (1974) "The sizes and types of cities", *American Economic Review*, 64, 640-656.
- Johnston, R.J. (1986) *Philosophy and Human Geography*, Second Edition, Edward Arnold, London.

- Johnston, R.J. (1992) "Book Review: Geography and Trade by P. Krugman", *Environment and Planning A*, 24, 1066.
- Krugman, P. Venables, A.J. (1990) "Integration and the competitiveness of peripheral industry", in Bliss, C.J, Braga de Macedo, J. (eds), *Unity with Diversity in the European Community: The Community's Southern Frontier*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Krugman, P, Venables, A.J. (1995) "The seamless world: A spatial model of international specialization", *CEPR Discussion Paper* 1230, Centre for Economic Policy Research.
- Krugman, P. (1991a) *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Krugman, P. (1991b) "Increasing returns and economic geography", *Journal of Political Economy*, 99, 483-499.
- Krugman, P. (1993a) "On the number and location of cities", *European Economic Review*, 37, 293-298.
- Krugman, P. (1993b) "First nature, second nature, and metropolitan location", *Journal of Regional Science*, 33, 129-144.
- Krugman, P. (1995) *Development, Geography and Economic Theory*, MIT Press, Cambridge.
- Krugman, P. (1996) *The Self-Organising Economy*, Blackwell, Oxford.
- Krugman, P. (1998) "What's new about the New Economic Geography", *Oxford Review of Economic Policy*, 14(2), 7-17.
- Lahr, M.L. (1993) Review of Krugman, *Journal of Regional Science*, 33, 254-255.
- Lösch, A. (1954) *The Economics of Location*, Yale University Press, New Haven.
- Martin, R. Ottaviano, G.I.P. (1999) "Growing locations: Industry locations in a model of endogenous growth", *European Economic Review*, 43 (2), 281-302.
- Martin, R. Sunley, P. (1996) "Paul Krugman's 'Geographical Economic' and its implications for regional development theory: A critical assessment", *Economic Geography*, 72 (3), 259-292.
- Martin, R. Sunley, P. (1998) "Slow convergence? The new endogenous theory growth and regional development", *Economic Geography*, 74 (3), 201-227.
- Martin, R. (1999) "The new 'geographical turn' in economics: Some critical reflections", *Cambridge Journal of Economics*, 23, 65-91.
- Meardon, S.J. (1999) *Trade Liberalization and the Geographic Distribution of Industry in the United States and Mexico*, Ph.D. Dissertation, Duke University.
- Meardon, S.J. (2000) "On the progress of the New Economic Geography", Paper presented at the INEM Meetings, Vancouver, Canada.

- Myrdal, G. (1957) *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Duckworth, London.
- Neary, J.P. (2001) "Of hype and hyperbolas: Introducing the New Economic Geography", *Journal of Economic Literature*, 39, 536-561.
- Ohlin, B. (1933) *Interregional and International Trade*, Harvard University Press, Cambridge MA.
- Ohlin, B. (1979) "Some insufficiencies in the theories of international economic relations", *Essays in International Finance*, No. 134, Princeton University, Department of Economics.
- Ohlin, B. (1991) *The theory of Trade* (translation of Ohlin's Ph.D thesis, 1924), in Flam, H. and Flanders, M.J. (eds) *Heckscher-Ohlin Trade*, MIT Press, Cambridge MA.
- O' Sullivan A. (2000) *Urban Economics*, McGraw-Hill, Boston.
- Ottaviano, G.I.P, Van Ypersele T. (2002) "Market access and tax competition", *CERP Discussion Paper*, No. 3638, London.
- Ottaviano, G.I.P. (2001) "Footloose capital, market access and the geography of regional state aid", *HWWA Discussion Paper*, No. 132, Hamburg Institute of International Economics.
- Ottaviano, G.I.P. (2002) "Regional policy in the global economy: Insights from New Economic Geography", *HWWA Discussion Paper*, No. 211, Hamburg Institute of International Economics.
- Palander, T. (1935) *Beiträge zur Standortstheorie*, Uppsala.
- Piore, M. Sabel, C. (1984) *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, Basic Books, New York.
- Samuelson, P. (1952) "The transfer problem and transport costs: The terms of trade when impediments are absent", *Economic Journal*, 62, 278-304.
- Stelder, D. (1998) "Central places in the real world: Some 2D geographic experiments for Europe with a Krugman agglomeration model", Paper presented at the 45th Regional Science Association International Meetings, Santa Fe, New Mexico.
- Sunley (2001) "What's behind the models: A review of the Spatial Economy", *Journal of Economic Geography*, 1, 136-139.
- Venables, A. Limao, N. (1999) "Geographical disadvantage: A Heckscher-Ohlin-von Thünen model of international specialization", *CEPR Discussion Paper*, 2305, London.
- Venables, A. (1996) "Equilibrium locations of vertically linked industries", *International Economic Review*, 37, 341-359.
- von Thünen, J.H. (1826) *Der Isolierte Staat in Beziehung auf Landschaft und Nationalökonomie*, Hamburg.
- Weigmann, H. (1926) *Kritischer Beitrag zur Theorie des internationalen Handels*, Fisher, Jena.